

8. РЦПІО. Донецький обласний ІППО : канал YouTube. URL : <https://www.youtube.com/@user-di3yb4zi7h/videos> (дата звернення : 27.05.2024).

Список рекомендованих джерел для самостійного опрацювання

1. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти : [посібник для директорів закладів освіти]. 2022. 85 с. URL : https://rada.info/upload/users_files/42477874/250e92ace038bb6c26297b3e0decad7f.pdf (дата звернення : 26.07.2024).

Ольга СКІБІНА,
завідувач бібліотеки Донецького ОІППО

Ганна ТКАЧЕНКО,
бібліотекар Донецького ОІППО

НОВІ ГОРИЗОНТИ ПРОМОЦІЇ ЧИТАННЯ (для бібліотекарів закладів освіти)

В останні роки в Україні на тлі інформаційно-цифрового розвитку комп'ютерних технологій і гаджетів спостерігається тенденція різкого падіння інтересу до книг і читання, що знижує загальний рівень освіти, культури та духовності, а також негативно впливає на розвиток особистості. В епоху домінування «блогово-фейсбучного кліпового» мислення, загальної зміни читацьких практик, розфокусування уваги, тяжіння до коротких візуальних форм надзвичайно важливим для бібліотек і закладів освіти є популяризація читання.

Бібліотеки всіх типів і видів переживають період цифрової трансформації. Інноваційні технології відкривають нові горизонти бібліотечно-інформаційної діяльності, а технології штучного інтелекту дозволяють бібліотекам успішно вирішувати поточні завдання інформаційного обслуговування читачів. Діапазон послуг через застосування нейромереж розширюється в напрямках підтримки наукової, навчальної та творчої діяльності. Бібліотекам закладів освіти доведеться розпрацьовувати власну стратегію взаємовідносин зі штучним інтелектом, націлену на розширення послуг із застосуванням нейромереж, у царині промоції читання також.

В Україні видавництва, громадські організації, школи, бібліотеки, асоціації видавців і книгорозповсюджувачів організують численні заходи для реалізації Стратегії розвитку читання на 2023–2032 роки «Читання як життєва стратегія» [1].

Спільні зусилля зумовлені потребою ґрунтовно змінити підходи до промоції читання. Дозвілля, освітні практики та саморозвиток – це ті основні напрями, які допоможуть досягти цієї мети. Особлива увага приділяється підтримці українськомовного контенту, українських авторів і видавництв як важливої частини національної безпеки та національних інтересів України, зокрема сфери копірайту та книговидання загалом. Очевидно, що сучасну Стратегію розвитку читання неможливо втілити без сучасних новітніх технологій.

Незламні бібліотекарі Донеччини – висококваліфіковані фахівці, віддані своїй благородній справі – продовжують працювати. Попри те, що з багатьма бібліотекарями закладів освіти призупинені дії трудових договорів, а частину працівників звільнено, вони продовжують самовдосконалюватися, підвищувати кваліфікацію та працювати задля своїх користувачів. Упродовж 2023–2024 навчального року працівники шкільних бібліотек Донецької області брали участь у різних заходах обласного та всеукраїнського рівнів, як-от: онлайн-виставка інтерактивних плакатів до Дня пам'яток історії та культури, обласний конкурс «Трансформація моделі бібліотеки ЗЗСО: що є драйвером якісних змін», Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек, обласна вебвітрина, тематичні планові вебінари, Всеукраїнські акції до Національного тижня читання, «Читаємо вголос» тощо. Надзвичайно важливим є те, що у вебінарах «(Re)візія: організація роботи бібліотекаря закладу освіти під час воєнного стану» та «Цифрові інструменти в роботі бібліотек» участь брали працівники, які планують невдовзі повертатися до роботи.

Бібліотека Донецького ОблІППО вивчає та впроваджує в роботу різноманітні інноваційні інструменти та практики. У 2024 році завершено регіональний проєкт «Інноваційні зміни бібліотек

закладів освіти на засадах бенчмаркінгу», мета якого полягала в розробленні варіантів моделей шкільних бібліотек та зміні сприймання бібліотек як книгосховища на мультифункціональний простір для івентів. З результатами проєкту можна ознайомитися за лінком <https://bibliotekaippo7.wixsite.com/my-site-2>.

Цікавинкою цього року стало вивчення досвіду клубної та гурткової роботи двох бібліотек Німеччини з подальшою популяризацією в Україні в межах проєкту NUMO від Німецької бібліотечної асоціації dbv (Der Deutsche Bibliotheksverband e.V.). Інформацію про перебіг та результати проєкту можна знайти за лінком <https://olgaskibina1971.wixsite.com/bibliotheksclubs>

Створено базу даних «Репозитарій Донецького ОблІППО», що уможливує приєднання науково-інформаційних ресурсів інституту до глобального інформаційного простору. Робота з акумулювання статей, науково-методичних рекомендацій і збірників триває.

Бібліотека Донецького ОблІППО надає методичну підтримку бібліотекарям закладів освіти. Триває робота сайту «Е-Бібліотека» (<https://bibliotekaippo7.wixsite.com/libra>), у мережі «Фейсбук» працює професійна спільнота «Шкільні бібліотекарі Донеччини» (https://www.facebook.com/groups/404696841519197?locale=uk_UA), є сторінка в інстаграмі (<https://www.instagram.com/librarydonetskippo/>), створено нову професійну спільноту в телеграмі (<https://t.me/+ZBJn55wj6LlIMDZi>).

Звертаємо увагу до підготовлених бібліотекою Донецького ОблІППО збірників:

- «Самовидці 24 лютого. #МояВійна». Збірник представлено на міжнародній платформі #МояВійна, він містить короткі нариси, есеї, роздуми-рефлексії, спогади шкільних бібліотекарів Донецької області про початок повномасштабної війни (<https://bibliotekaippo7.wixsite.com/libra/%D0%B5%D1%81%D0%B5>);
- «Планування роботи шкільної бібліотеки». Методична консультація націлена на надання практичної допомоги бібліотекарям закладів освіти щодо складання планів із соціокультурної бібліотечної діяльності, містить приклади планів для використання в роботі бібліотекарів закладів освіти області (<http://surl.li/ujgik>).

Зазначимо, що у 2023 році скоротилася кількість спеціалістів, які підвищили кваліфікацію. Лише 35 бібліотекарів закладів загальної середньої освіти та професійних (професійно-технічних) закладів освіти навчалися за темою «Інноваційні технології в роботі шкільних бібліотек як потреба сучасності».

Умовою успішної діяльності фахівця є безупинний розвиток і вдосконалення, а отже, навчання впродовж життя. Сучасні бібліотеки закладів освіти накопичують і зберігають цифрові та традиційні інформаційні ресурси, пропонують новітні цифрові послуги для полегшення доступу до верифікованої інформації, популяризують читання через різноманітні форми та методи. У робоче середовище все більше впроваджується штучний інтелект, що здатен значно підвищити ефективність діяльності бібліотек [2].

Використання штучного інтелекту в бібліотеках дозволить:

- розробляти ефективні пошукові системи;
- застосувати аналіз даних, щоб рекомендувати читачам корисні джерела;
- аналізувати попередні запити користувачів, їхні читацькі інтереси для подальшого якісного обслуговування;
- автоматично створювати колекції книг та інших матеріалів через каталогізацію, класифікацію та індексацію за допомогою оптичного розпізнавання образів і символів;
- створювати візуалізовані матеріали;
- автоматизувати переклад;
- персоналізувати обслуговування користувачів через системи чат-ботів.

Уже багато століть читання є важливою складовою людського буття. У часи випробувань, які випали на нашу долю через війну, читання стає надважливою справою, навичкою, компетенцією. Книжки можуть бути нашим захистом, нашою зброєю, друзями, порадиниками й розрадниками, учителями та лікарями. Нині зростає необхідність пошуку ефективних шляхів просування книжкової продукції та розвитку читацької культури. І саме штучний інтелект допомагає в цій роботі – швидко надає додаткову інформацію; генерує зображення, відеолекції, тексти; формулює тези; оформлює інтерактивні матеріали та тести; перевіряє правопис тощо.

Розглянемо один із найпопулярніших серед освітян сервісів Padlet – це онлайн-дошка, яка вміщує різний контент на одній сторінці: фотографії, малюнки, аудіофайли, відеоролики, нотатки та лінки на інші сайти.

Як і більшість потужних ресурсів, Padlet постійно оновлюється розробниками. З лютого 2024 року пропонується застосування можливостей штучного інтелекту для створення матеріалів. Бібліотекарям сервіс допоможе згенерувати персоналізований «Список для читання», враховуючи навчальну програму, клас, підручник певного автора; «Книжкові огляди»; «Інформаційні бюлетені»; «Дискусійні дошки» для сумісного обговорення книг; «Карти історичних подій»; «Оголошення»; «3-2-1 короткий зміст» для рефлексії тощо.

Працівниками бібліотеки Донецького ОблІППО створено тематичну онлайн-дошку «Нейромережі та послуги штучного інтелекту (ШІ) для освітян» (<https://padlet.com/konkursbibliotekaippo/padlet-bvzdxgql6bh4b18j>), що містить добірку корисних матеріалів про можливості використання штучного інтелекту в роботі бібліотекарів і учителів. Онлайн-дошку презентовано освітянам на обласних вебінарах. Представлені великі мовні мережеві моделі, такі як ChatGPT, Gemini, Chatgpt Open AI, Microsoft Copilot, пропонують генерацію та доповнення тексту, узагальнення інформації, класифікацію та перефразування, переклад, відповіді на запитання, написання електронних листів, пошук помилок, складання пісень (віршів) та музики (нот), «керування» іншими нейромережами, створення зображень тощо. Дошка постійно оновлюється і є доступною зацікавленим користувачам.

Еволюція характеру штучного інтелекту через мовні моделі рухається в бік інтеграції штучного «розуму» в людське суспільство. За допомогою мовних моделей можна генерувати як точні, так і креативні варіанти відповідей. Головне – написати правильний промпт або. Промпт – це не просто коротка текстова підказка, а інструкція для штучного інтелекту, яка допомагає зосередити його на конкретному завданні. І чим конкретніше буде сформульовано запит, тим якісніше буде виконано поставлене завдання [3].

Під час застосування мовних моделей штучного інтелекту необхідно дотримуватися норм академічної доброчесності. Усвідомлення цінності інтелектуальної власності має бути обов'язковим для формування поваги до праці, творчості та навчання як особистої продуктивної діяльності митця. Іноді неможливо відрізнити машинний текст від твору людини, хоча штучний інтелект працює за певними алгоритмами, а на людину впливає безліч унікальних факторів. Сучасні «машини» можуть створювати дуже переконливі результати.

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» результат роботи штучного інтелекту підпадає під правове регулювання як неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, що охороняється правом особливого роду (*sui generis*). Принагідно нагадуємо, що Європарламент нещодавно ухвалив Закон (Artificial Intelligence), який встановлює зобов'язання та межі для штучного інтелекту на основі його потенційних ризиків і рівня впливу [4].

Нейромережі, що генерують зображення, стрімко розвиваються, «картинка» стає все більш деталізованою, якісною, реалістичною. Рекомендуємо бібліотечним працівникам використовувати такі сервіси штучного інтелекту для генерації зображень: Lexica, Dream by WOMBO, Runway, DALL-E 3, Leonardo.ai, Canva AI Image Generator, DreamStudio, NightCafe, Craiyon, Midjourney тощо. Сьогодні переважна більшість сервісів англomовні; не завжди з першого разу можна отримати ідеальний результат; можуть бути проблеми з анатомією людей і тварин тощо. Але штучний інтелект постійно вчиться та вдосконалюється, і застосовувати його стає дедалі простіше.

Існують цікаві інструменти штучного інтелекту, які анімують графічні елементи зображень:

- LeiaPix Converter – безкоштовний інструмент для обробки зображень, який дозволяє миттєво перетворювати 2D-зображення на 3D-зображення;
- Deep Nostalgia™ від MyHeritage – інструмент створення відео з анімацією осіб на фотографіях і перегляду реалістичного відеоролика.

Потужним інструментом для генерації та редагування відео є Wave.video. Це багатофункціональна відеоплатформа, одним з інструментів якої є онлайн-відеомейкер. Сервіс дозволяє створювати приголомшливі відео за лічені хвилини, об'єднувати відеокліпи, додавати автоматично згенеровані субтитри, використовувати шаблони відео, додавати тексти до відео та багато іншого.

За допомогою інноваційного інструменту InVideo можна створювати відео без необхідності

великого досвіду в монтажі та дизайні. Сервіс застосовують для автоматизації багатьох процесів. Важливо, що його легко пристосувати для потреб освіти, для створення реклами в соціальних мережах, постів для YouTube, Reels, TikTok, для створення контенту дистанційних занять, онлайн-курсів, перетворення текстів у готові відео. Тобто за допомогою цього інструменту ідея швидко втілюється у відеоролик, доповнений спецефектами, переходами, фоновим голосом, анімацією тощо.

Цікавим є відеоредактор на основі штучного інтелекту в Clipchamp, за допомогою якого можливе автоматичне створення коротких роликів. Для цього потрібно завантажити фотографії та кліпи, вибрати бажаний стиль і – штучний інтелект створить професійне відео.

Зображення, згенеровані штучним інтелектом, можна (і бажано!) перевіряти на плагіат. Рекомендуємо для цього інструменти, призначені для пошуку за подібністю, як-от:

- Google Reverse Image Search;
- TinEye;
- Bing Image Match.

Корисним для застосування в освітній роботі різних інструментів штучного інтелекту вважаємо сайт «Легко з ШІ. Найкращі інструменти та послуги ШІ в одному місці» (<https://easywithai.com/free-ai-image-generators/>).

Привертають увагу «голосові помічники» Google Assistant, Apple Siri, Amazon Alexa, Microsoft Cortana для виконання безлічі завдань: знайти будь-яку інформацію, конкретну книжку, подію, послухати музику, створити список справ тощо.

Чат-бот «Довідкові служби бібліотек» наразі є комп'ютерною програмою, яка може імітувати інтелектуальну розмову, пропонувати ресурси текстові, звукові, візуальні. На відміну від людини, чат-бот має доступність 24/7.

Штучний інтелект не тільки допомагає бібліотекарям у роботі, а й сам стає автором. Bedtimestory, Kazka.fun та MakeMyTale – ці неймережі мають можливість створювати унікальні історії. Потрібно тільки вказати певні критерії, обрати тему історії, персонажів, жанр, і неймережа створить ілюстровану історію для читання.

Генератор Wonderslide дозволяє користувачам створювати структуровані та візуально привабливі презентації на основі базових чернеток pptx. Він самостійно вбудовує зміст макета, дизайн, обирає правильні колірні схеми, підлаштовує тематичні зображення та іконки, добирає найкращі комбінації шрифту, самостійно розміщує візуальні блоки тощо.

Неймережа Gamma AI швидко і якісно генерує презентації з різних тем. Вона обирає фотографії, шукає відео, створює макети слайдів та наповнює їх контентом. Працювати швидше можна за допомогою гнучких шаблонів, а вкладені картки дозволяють редагувати презентацію та заглиблюватися в деталі. Для цього достатньо написати запит, а штучний інтелект створить презентацію.

У мережі є цікаві вебінари про використання штучного інтелекту в бібліотечній діяльності для самостійного вивчення від Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені Олеся Гончара «Штучний інтелект на допомогу бібліотекарям» (<https://www.youtube.com/watch?v=Z4iNWmyKN-M>) та від Школи бібліотечного журналіста «AI+Art: нові горизонти у творчості бібліотекаря» (<https://www.youtube.com/watch?v=rqafSycYgSE>).

Отже, різноманіття сервісів на основі технологій штучного інтелекту робить діяльність бібліотекаря цікавішою і водночас складнішою. Нові виклики потребують критичного, креативного й інноваційного мислення, постійного професійного спілкування, співпраці, навчання та саморозвитку. Вважаємо, що впровадження інновацій на основі штучного інтелекту дозволить освітній спільноті отримати переваги в царині промоції читання, залучити здобувачів освіти до читання книжок і вдосконалити власну читацьку компетентність.

Перспективами подальшої роботи бібліотеки Донецького ОблІППО є:

- координація діяльності відповідно до Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердженого операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки;
- співпраця з Державною науково-педагогічною бібліотекою України ім. В. О. Сухомлинського НАПНУ та ГО Українська бібліотечна асоціація в межах запланованих заходів – конференцій,

семінарів, науково-експериментальної діяльності, підвищення професійної компетентності бібліотечних фахівців, а також консолідація зусиль щодо промоції читання серед дітей і молоді;

- науково-методичний супровід упровадження бібліотечних інновацій, цифрових інструментів штучного інтелекту в роботу бібліотек закладів освіти.

Зважаючи на пріоритети, окреслені вище, та на основі зазначених актуальних напрямів роботи на 2024/2025 навчальний рік, **пропонуємо бібліотекарям закладів освіти:**

- активно працювати над підвищенням власної фахової майстерності (компетентності), ураховуючи трансінформаційні та історичні виклики сьогодення;
- реалізовувати систему взаємопов'язаних заходів щодо формування читацької грамотності, суголосну завданням Стратегії розвитку читання на 2023–2032 роки;
- продовжувати роботу з реорганізації та актуалізації бібліотечних фондів, а також застосування сучасних баз даних для належної організації дистанційних форм бібліотечної роботи та якісного інформаційного супроводу освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки : розпорядження від 3 березня 2023 р. № 190-р. *Урядовий портал* : [сайт]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-ia-k-zhyttieva-s190-30323> (дата перегляду 07.05.24).
2. Мамедова С. І. Застосування штучного інтелекту в бібліотеках у контексті цифрової трансформації суспільства // *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 4. С. 231–238. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.32>.
3. Промти для ChatGPT українською мовою: як правильно скласти запит?. *Навчальний Центр Prompt.Com.Ua*. : [сайт]. URL : <https://prompt.com.ua/promti-chatgpt-ukrainskoju/> (дата перегляду 07.05.24).
4. Закон про штучний інтелект: євродепутати ухвалили знаковий закон. *Новини. Європейський парламент*. URL : <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law> (дата перегляду 11.05.24).

Валентина ПОУЛЬ,

завідувач кафедри педагогіки і психології

Донецького ОІППО, кандидат психологічних наук, доцент

Катерина НІКІТЮК,

методист відділу розвитку особистості

Донецького ОІППО, викладач кафедри педагогіки і психології

ОСОБИСТІТЬ У КРИЗОВИХ ТА ПОСТКРИЗОВИХ УМОВАХ: ПІДТРИМКА, ВІДНОВЛЕННЯ, ДОБРОБУТ (для фахівців психологічної служби

та соціальних педагогів закладів освіти, навчально-реабілітаційних центрів)

Проблеми, які порушило широкомасштабне збройне вторгнення на територію нашої країни, містять не лише політичні, економічні та соціальні аспекти, а насамперед широке коло питань щодо збереження життєвих ресурсів особистості. Умови війни вкрай негативно впливають на загальний психолого-емоційний стан і взаємопов'язані з ним навчальні можливості та призвели до суттєвих психологічних втрат здобувачів освіти, які проявляються в депресії, зростанні страху, тривожності та стурбованості, втраті мотивації до навчання, апатії, розгубленості, неуважності тощо. Особливих втрат зазнала нестійка дитяча психіка [6].

Низку викликів для психологічної служби освіти, яка є необхідним компонентом системи освіти, зумовила російська агресія проти України, а саме:

- значне зростання чисельності учасників освітнього процесу, які отримали психологічні травми